

Bez braka (ni)je tlaka: Zakonski okvir izvanbračnih zajednica u Hrvatskoj

Ilustracija: Good Studio, Shutterstock

U 2020. godini više je djece rođeno izvan braka nego u braku u osam država članica EU: Francuskoj (60%), Bugarskoj (59%), Sloveniji (58%), Portugalu (56%), Švedskoj (55%), Danskoj i Estoniji (54%) te Nizozemskoj (52%). Na suprotnoj strani ljestvice bile su Hrvatska, Grčka, Poljska i

Litva, u kojima je više od 70% djece rođeno unutar braka, što ne treba čuditi s obzirom da je riječ o tradicionalnijim društvima sa snažnim utjecajem katoličke crkve.

Brak je, kako ga definira Hrvatska enciklopedija, "životna zajednica žene i muškarca; društveni odnos između osoba različita spola reguliran pravnim normama; osnova obitelji." Međutim, statistički podaci, analize trendova, ali i življena svakodnevica pokazuju da ova "osnova obitelji" i nije toliko univerzalna i sveprisutna kao što se pretpostavlja. U današnje vrijeme, parovi se češće razvode (što je u prošlosti bilo otežano zbog društvene stigme, ekonomske ovisnosti žena i drugih razloga), ima sve više jednoroditeljskih i proširenih obitelji te životnih partnerstava osoba istog spola, kao i suživota izvan braka. Ukratko, imamo "pluralizaciju životnih formi" (**Boneta i Mrakovčić**, 2021).

Zakonodavstvo, kao što je to često slučaj, kaska za realnom situacijom "na terenu" i nije još uspjelo obuhvatiti različite oblike obiteljskih i intimnih odnosa koji se prakticiraju. Ipak, mnoge zemlje, uključujući Hrvatsku, prepoznale su činjenicu da je kohabitacija sve češća, odnosno da sve više parova vodi zajednički život, bez obzira stanuju li zajedno ili ne, te da im je stoga potrebno omogućiti određenu razinu zaštite. "Država je," kako objašnjava **Viktorija Žnidaršič Skubic** s Pravnog fakulteta u Ljubljani, "već iz sasvim pravopolitičkih razloga zainteresirana za regulaciju odnosa koji uključuju velik broj ljudi."

Kako primjećuje **Nataša Lucić** s Pravnog fakulteta u Osijeku, "nesporno je da među osobama u izvanbračnoj zajednici sigurno postoji određeni postotak onih koji uživaju mnogo trajnije, stabilnije odnose, sadržajno mnogo sličnije pojmu obitelji od nekih osoba koje žive u braku." U tom kontekstu, zanimljivo je spomenuti primjer odluke Općinskog građanskog suda u Zagrebu, prema kojoj za utvrđivanje postojanja izvanbračne zajednice nije presudno "kakve kvalitete je bio njihov odnos, da li su živjeli mirno i skladno ili je njihov odnosno prožet

sukobima i fizičkim obračunima.”* Tužno, ali istinito.

Nora Sánchez Gassen i Brienna Perelli-Harris (2015.) objašnjavaju kako bi zakoni trebali ići u korak s življenom realnošću kako bi pružili zaštitu najranjivijim članovima društva (npr. samohranim roditeljima, proširenim obiteljima, razvedenim ženama i sl.), a zakonska regulacija izvanbračnih zajednica služi upravo tome. Iako manjak zakonske zaštite ne stavlja nužno izvanbračne drugove u nepovoljan položaj (primjerice, ako su financijski neovisni ili naprosto ne žele pogodnosti koje imaju bračni drugovi), problem nastaje ako je jedan partner – a najčešće je to žena – financijski ovisan o drugome ili ako dođe do sukoba oko imovine ili skrbništva nad djecom.

Zanimljivo je da su mladi u RH relativno otvoreni prema izvanbračnim zajednicama, što potvrđuju i istraživanja.[†] Istraživanje provedeno među studentima Zdravstvenog veleučilišta u Zagrebu pokazalo je da 68% njih smatra kako je potpuno prihvatljivo da par živi zajedno iako nemaju nikakvu namjeru vjenčati se. Istovremeno, 60% ispitanika/ca smatra da brak nije zastarjela institucija, iz čega vidimo da su stavovi o braku ambivalentni, oblikovani na razmeđu tradicije i društvenih promjena. Pritom religiozniji studenti/ce i oni koji potječu iz ruralnih sredina iskazuju manje liberalne ideje od manje religioznih studenata/ica i onih koji žive u urbanim sredinama (Bouillet, 2014). Ipak, većina kohabitaciju vidi kao privremenu ili prijelaznu fazu koja u konačnici vodi braku. Takvo viđenje, naime, izaziva manji konflikt između tradicionalnog i liberalnog stava o partnerskim odnosima pa je stoga i društveno prihvatljivije.

U Republici Hrvatskoj, izvanbračna zajednica (barem na papiru) stvara osobne i imovinske učinke jednake kao bračna zajednica – ukoliko zadovoljava zakonom definirane uvjete. Izvanbračnu zajednicu karakterizira “trajnost životnog zajedništva uz viši stupanj emocionalne

i ekonomske povezanosti izvanbračnih drugova, te uzajamna prava i dužnosti” (iz obrazloženja **presude** Županijskog suda u Varaždinu).

Članak 11. Obiteljskog zakona definira izvanbračnu zajednicu kao “životnu zajednicu neudane žene i neoženjenoga muškarca koja traje najmanje tri godine, a kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete ili ako je nastavljena sklapanjem braka.”

Međutim, izvanbračnu zajednicu definiraju i drugi propisi, koji osobama u takvoj zajednici utvrđuju određena prava i obveze. Budući da hrvatski pravni sustav ne poznaje sustav registriranog (heteroseksualnog) partnerstva, postojanje izvanbračne zajednice dokazuje se različitim ispravama ovisno o situaciji. Drugim riječima, izvanbračna zajednica u RH formalno ne postoji sve dok ne želite iskoristiti neko od prava koja vam ona omogućuje, i tada u principu retroaktivno, često pred sudom, dokazujete da ste u izvanbračnom odnosu – ali, opet, samo u okviru pojedinog zakona na čije se pravne učinke pozivate.

Osim u Obiteljskom, izvanbračna zajednica spominje se i u Zakonu o obveznim odnosima, Zakonu o medicinski pomognutoj oplodnji, Zakonu o nasljeđivanju, Zakonu o obveznom zdravstvenom osiguranju, Zakonu o mirovinskom osiguranju, Zakonu o porezu na dohodak, itd. Problem je što svi navedeni zakoni ne podrazumijevaju ujednačen i konzistentan način dokazivanja izvanbračne zajednice, pa tako, primjerice, za potrebe nasljeđivanja treba voditi izvanparnični sudski postupak, dok je za medicinski pomognutu oplodnju dovoljna izjava oba partnera ovjerena kod javnog bilježnika (čl. 11). Nadalje, vrijeme koje je prema Obiteljskom zakonu potrebno da se zajednica žene i muškarca smatra izvanbračnom (tri godine) nije isto u Zakonu o nasljeđivanju, koji samo spominje zajednicu “koja je trajala *dulje vrijeme*, a prestala ostaviteljevom smrću” (čl. 8).

Vezano uz neujednačenost propisa, Nataša Lucić objašnjava kako “različiti propisi određuju različite pretpostavke postojanja izvanbračne

zajednice, pa i načine njezina dokazivanja. Posljedica takvog pravnog stanja može biti da su iste osobe izvanbračni drugovi prema jednom propisu, a prema drugom ne ... Stoga odgovor na pitanje tko se ima smatrati izvanbračnim drugovima u hrvatskom pravnom sustavu nije potpuno jasan." Zanimljiv je i primjer Zakona o nasljeđivanju, u kojem ostavitelj izvanbračni drug prema čl. 69. ulazi u krug nužnih nasljednika, dok je u čl. 8. istog zakona kao nužni nasljednik naveden samo bračni, no ne i izvanbračni drug.

Najnoviji Obiteljski zakon također je omogućio pravo zajedničkog posvajanja osobama u izvanbračnoj zajednici, koje moraju u tu svrhu priložiti pravomoćnu sudsku odluku kao dokaz. Valja spomenuti da je HDZ (resorna ministrica tada je bila **Nada Murganić**) 2018. pokušao izmijeniti zakon tako da izvanbračni parovi više ne budu izjednačeni s bračnima – u ovom slučaju, da ne mogu posvajati djecu – no u konačnici taj prijedlog nije prošao.

Postoje i neka područja u kojima bračna i izvanbračna zajednica nisu izjednačene, primjerice Zakon o hrvatskom državljanstvu[‡] i Zakon o porezu na promet nekretnina. Na javnom savjetovanju o prijedlogu izmjene potonjeg zakona 2018. godine, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i Lezbijska udruga Kontra zatražile su da se odredbe koje se primjenjuju na bračnog druga primjenjuju i na izvanbračnu zajednicu i životno partnerstvo, no njihovi komentari nisu prihvaćeni. Objašnjenje je bilo da Opći porezni zakon kao osnova poreznog sustava izjednačuje položaj bračne zajednice u poreznom postupku s položajem izvanbračne zajednice i zajednice životnog partnerstva (čl. 15.), stoga nema potrebe izrijeком navoditi izvanbračne drugove u Zakonu o porezu na promet nekretnina. Međutim, u praksi se ovakvo tumačenje ne provodi uvijek, odnosno ishod nerijetko ovisi o tome kako pojedina sutkinja ili sudac tumače propise.

Kada je riječ o sudskim odlukama o postojanju izvanbračne zajednice, analiza sudske prakse pokazuje da sud uglavnom propituje “je li u spornom izvanbračnom (su)životu postojala emocionalna povezanost para, imovinska povezanost, seksualna povezanost, jesu li osobe za koje se tvrdi da su živjele u izvanbračnoj zajednici živjele na istoj adresi, jesu li se međusobno upoznavale s rodbinom i prijateljima, jesu li možda odlazile na zajednička putovanja i sl.” (Lucić, 2013). Najvažnija sastavnica koja govori u prilog postojanja izvanbračne zajednice u pravnom smislu je zajedničko stanovanje i vrlo je teško dokazati postojanje izvanbračne zajednice ako drugovi nisu živjeli na istoj adresi (bilo i takvih presuda, iako su one više iznimka nego pravilo).

Pitanje koje se u konačnici postavlja je, ako se bračne i izvanbračne zajednice zakonski izjednače u svim aspektima, koja je uopće razlika između njih – osim eventualno one simboličke? I koja je poanta odbijanja braka iz ideoloških razloga u situaciji u kojoj izvanbračna zajednica ima potpuno jednake pravne učinke kao brak?

Također, koje su, u širem smislu, implikacije privilegiranja određenog oblika intimnog/obiteljskog odnosa, konkretno, para – bio on između osoba istog ili suprotnog spola (dok istovremeno, primjerice, samci i samice nemaju nikakvu posebnu pravnu zaštitu države)? Je li možda bolje, kako **tvrdi** autorica **Claire Chambers**, potpuno ukinuti institucionalizaciju ljubavnih odnosa?

Slično pitanje postavlja i Viktorija Žnidaršič Skubic: je li država “otišla predaleko miješajući se u privatne odnose pojedinaca, odnosno nudi li država u tim slučajevima zaštitu prava i onda kad izvanbračni drugovi možda to i ne žele?” Žnidaršič upozorava da izjednačavanje položaja bračnih i izvanbračnih zajednica može čak “kršiti ustavno pravo na slobodu, odnosno autonomiju pojedinca” jer se time “zakonodavac miješa u privatni odnos između dviju odraslih osoba i forsira pravne

posljedice braka čak i ako ih partneri možda i ne žele.”⁸

Ipak, budući da u Hrvatskoj pravni učinci izvanbračne zajednice ne nastupaju automatizmom, već je potrebno prije svega dokazati postojanje izvanbračne zajednice, a tek onda zatražiti pristup određenom pravu, vjerujem da smo, barem u Hrvatskoj, još daleko od dilema o kojima pišu Žnidaršič i Lucić u svojim tekstovima. Ipak, svakako je riječ o području koje bi zakonodavstvo trebalo aktivno pratiti kako bi omogućilo pravnu zaštitu svim građanima i građankama, a posebno onim najranjivijima.

Korištena literatura:

- Nataša Lucić, “Dokazivanje izvanbračne zajednice – odgovori na neujednačeno zakonodavstvo i sudsku praksu,” *Pravni vjesnik*, 31 (2015.) [PDF](#)
- Nataša Lucić, “Pravno uređenje braka i drugih oblika životnih zajednica,” *Suvremeno obiteljsko pravo i postupak*, Pravni fakultet u Osijeku, 2017.
- Željko Boneta i Marko Mrakovčić, “Studentski stavovi o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak,” *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 28, No. 2 (2021.) [PDF](#)
- Viktorija Žnidaršič Skubic, “Nasljeđivanje u braku i izvanbračnim zajednicama,” *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, Vol. VIII, posebni broj (2017.) [PDF](#)
- Nora Sánchez Gassen i Brienna Perelli-Harris, “The increase in cohabitation and the role of union status in family policies: A comparison of 12 European countries,” *Journal of European Social Policy*, Vol. 25(4) 4, 2015.

* Odluka Općinskog građanskog suda u Zagrebu, broj XCVII-P2-2051/209-24 od 14. srpnja 2011.

† Vidi, primjerice, A. Bartolac (2013.) ili G. Bandalović (2017.)

‡ Iako se u ovom zakonu izrijekom ne spominju izvanbračni partneri, Pravilnik o obrascima zahtjeva za stjecanje hrvatskog državljanstva (NN 134/2020) predviđa informacije o izvanbračnom drugu, kao i o životnom partneru. Isto tako, Zakon o državljanima država članica Europskog gospodarskog prostora i članovima njihovih obitelji (čl. 4) uvažava kategoriju izvanbračnog druga ("ako zajednica traje tri godine ili kraće ako se iz drugih okolnosti može utvrditi postojanost trajne veze").

§ Žnidaršič predlaže razlikovanje kategorija izvanbračnih zajednica koje zahtijevaju različito pravno uređenje. Primjerice, prva kategorija mogu biti zajednice koje su istovjetne braku i u kojima su rođena djeca (u takvoj zajednici žena je još uvijek najčešće ranjivija strana); druga kategorija obuhvaća "probni brak", najčešće između mladih ljudi; a treća kategorija su zajednice starijih parova koji su već bili u braku (udovci, razvedeni) i u izvanbračnoj zajednici zadovoljavaju različite potrebe, ali žele očuvati imovinsku samostalnost i ekonomsku nezavisnost.

Tekst je nastao uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije temeljem Programa ugovaranja novinarskih radova u elektroničkim publikacijama. Dozvoljeno je prenošenje teksta uz navođenje izvora i autorice.

Pročitajte i ostale tekstove temata:

- **Bez braka (ni)je tlaka: Zašto sve češće biramo izvanbračni suživot**
- **Suvremeno majčinstvo – između nadzora i prisnosti**
- **Suvremeno majčinstvo – zamke (ne)sebičnosti**
- **Ne mogu više, čuješ li me?**

brak

hrvatska

obitelj

zakoni

Tihana Bertek

